

จักรวาลวิทยาแนวพุทธ

เรื่อง

โลกธาตุในพระไตรปิฎก

โดย ศาสตราจารย์พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ

จักรวาลวิทยาแนวพุทธ

เรื่อง

โลกธาตุในพระไตรปิฎก

ศาสตราจารย์พิเศษอดิศักดิ์ ทองบุญ
ราชบัณฑิต

สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พิมพ์เผยแพร่

จักรวาลวิทยาแนวพุทธ
เรื่อง โลกธาตุในพระไตรปิฎก

โดย ศาสตราจารย์พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ

บรรณาธิการ : ศ.อติศักดิ์ ทองบุญ
ผู้พิสูจน์อักษร : ศ.อติศักดิ์ ทองบุญ
จัดรูปเล่ม : นางลักษณ์พสุกานต์ สุขพินิจ
ออกแบบปก : นายพิจิตร พรหมลี
พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๒๕๖๓
จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand in Publication Data

อติศักดิ์ ทองบุญ

จักรวาลวิทยาแนวพุทธ เรื่อง โลกธาตุในพระไตรปิฎก.- พระนครศรีอยุธยา :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563.
68 หน้า.

1. จักรวาลวิทยาพุทธศาสนา. 1. ชื่อเรื่อง.

294.3124

ISBN 978-616-300-626-4

จัดพิมพ์โดย

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทรศัพท์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐(ต่อ ๘๗๗๐), ๐๖๑-๓๙๗-๖๑๖๖

โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘๐๑๓

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทรศัพท์ ๐๓๕ ๒๔๘๐๐๐ ต่อ ๘๕๕๕-๘๕๕๕

โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘๕๕๕

คำนำ

ผู้เขียนได้ตั้งความปรารถนาจะเขียนเรื่อง “พุทธอภิ-
ปรัชญา” หรือ “อภิปรัชญาแนวพุทธ” โดยศึกษาวิเคราะห์
พระพุทธรูปในพระไตรปิฎกตามมุมมองทางอภิปรัชญา
ที่ผู้เขียนศึกษามา เพื่อมอบให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย จัดพิมพ์เผยแพร่ จึงใช้เวลาเท่าที่มีเขียนเป็น
บทความทางวิชาการสั้น ๆ ลงพิมพ์เผยแพร่ในโอกาสต่าง ๆ
ตามที่มีผู้ขอ ต่อมา เมื่อเห็นว่า ถ้านำข้อมูลในบทความเหล่านั้น
มาร้อยเรียงใหม่ ก็จะได้ ความรู้เบื้องต้นของ **พุทธอภิปรัชญา**
ได้ จึงดำเนินการจนสำเร็จเป็นต้นฉบับหนังสือ เรื่อง **วิเคราะห์
อภิปรัชญา ในพระพุทธรูปศาสนา** และมอบลิขสิทธิ์ให้มหา-
วิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน
พ.ศ.๒๕๕๑ มหาวิทยาลัยฯ จัดพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก เมื่อ
เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๒ ข้าพเจ้าถือว่า หนังสือนี้เป็น
บทนำ (Introduction) ของหนังสือ **พุทธอภิปรัชญา** หรือ
อภิปรัชญาแนวพุทธ ที่ตั้งความปรารถนาไว้

ข้าพเจ้าวางแผนไว้ว่า **พุทธอภิปรัชญา** หรือ **อภิปรัชญา
แนวพุทธ**จะประกอบด้วยเรื่องที่เป็นรูปธรรมและเรื่องนามธรรม
เรื่องที่เป็นรูปธรรม เช่น เรื่องโลก จักรวาล เอกภพ(ที่พระ
พุทธเจ้าทรงเรียกว่าโลกธาตุ) เรื่องเหล่านี้มีการศึกษากัน
ใน **สาขาวิชาจักรวาลวิทยา (cosmology)** ส่วนเรื่องที่เป็น

ง

นามธรรม ได้แก่ปรมาตมธรรม ซึ่งเป็นพุทธอภิปรัชญาโดยตรง
ฉะนั้น ในตอนต้นของพุทธอภิปรัชญาจะเสนอเรื่องที่เป็นจักรวาล
วิทยาแนวพุทธ เพื่อพิสูจน์ให้รู้ตระหนักว่าเรื่องนั้น ๆ มีอยู่จริง
หรือไม่

จักรวาลวิทยา เป็นสาขาวิชาหนึ่งของดาราศาสตร์ที่
ศึกษาองค์ประกอบของเอกภพ และความสัมพันธ์ของ
สรรพสิ่งในเอกภพ **จักรวาลวิทยาแนวพุทธ**คือวิชาจักรวาล
วิทยาที่ดำเนินตามข้อมูล หลักฐาน และคตินิยมทางพระพุทธ-
ศาสนา เช่น ในดาราศาสตร์ **เอกภพ** (universe) หมายถึงทุกสิ่ง
ทุกอย่างที่มีอยู่ ซึ่งมีความหมายแคบกว่า**โลกธาตุ**ของพุทธ

ผู้เขียนได้ศึกษาจักรวาลวิทยาแนวพุทธในพระไตร
ปิฎก พบว่า พระไตรปิฎกภาษาไทยบางฉบับได้แปลโลกธาตุ
๓ ขนาดผิดพลาดไปจากภาษาบาลี ซึ่งอรรถกถาอธิบายขยาย
ความไว้อย่างถูกต้อง จึงเก็บข้อมูลมาเขียนเป็นบทความเรื่อง
**ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบคำ โลกธาตุ ทางพระพุทธ-
ศาสนา กับ คำ เอกภพ ทางดาราศาสตร์**เสนอพิมพ์เผยแพร่
ในวารสารมหาจุฬาริชาการ ฉบับที่ ๑ ปีที่ ๔ พ.ศ.๒๕๖๐ และ
ปรับปรุงนำลงพิมพ์ในวารสารราชบัณฑิตยสถาน ฉบับที่ ๓
ปีที่ ๔๒ พ.ศ.๒๕๖๑

ต่อมาได้นำข้อมูลที่ใช้ในการเขียนบทความเรื่องนั้นมา
ศึกษาเพิ่มเติม เพื่อให้เป็นไปตามความปรารถนาเดิม จึงได้

บทความอีกเรื่องหนึ่ง คือ เรื่อง **ศึกษาวิเคราะห์โลกธาตุตามทฤษฎีทางอภิปรัชญา** เสนอพิมพ์เผยแพร่ในวารสารมหาวิทยาลัยวิชาการ ฉบับที่ ๑ ปีที่ ๖ พ.ศ.๒๕๖๒

บัดนี้มาถึงโอกาสอันเป็นมหามงคลสมัยของข้าพเจ้าอีกวาระหนึ่ง คือ ในวันที่ ๒๙ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๖๓ นี้ ข้าพเจ้าจะมีอายุครบ ๙๐ ปีบริบูรณ์ จึงดำเนินการจัดพิมพ์บทความทั้ง ๒ เรื่องนี้ โดยใช้ชื่อว่า **จักรวาลวิทยาแนวพุทธเรื่อง โลกธาตุในพระไตรปิฎก** เพื่อเป็นธรรมเนียมบรรณาการแด่ท่านที่เคารพนับถือ ท่านผู้มีอุปการคุณ และผู้ร่วมงานทั้งหลาย และมอบต้นฉบับให้สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์เผยแพร่ต่อไปด้วย

หวังว่า หนังสือนี้คงมีคุณค่า ช่วยในการศึกษาพระพุทธศาสนาและพุทธปรัชญาได้บ้างไม่มากนักน้อย

(ศาสตราจารย์พิเศษ อดิศักดิ์ ทองบุญ)

ราชบัณฑิต

คำนำสำนักพิมพ์

หนังสือ **จักรวาลวิทยาแนวพุทธ เรื่อง โลกธาตุในพระไตรปิฎก** เล่มนี้เป็นผลงานทางวิชาการของ ศาสตราจารย์พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ ราชบัณฑิต ประเภทปรัชญา สาขาวิชา อภิปรัชญาและญาณวิทยา สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสภา

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ กล่าวถึงจักรวาลวิทยา ซึ่งเป็นสาขาวิชาหนึ่งของดาราศาสตร์ที่ศึกษาองค์ประกอบของเอกภพ และความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งในเอกภพโดยเน้นเฉพาะจักรวาลวิทยาแนวพุทธ คือ วิชาจักรวาลวิทยาที่ดำเนินตามข้อมูล หลักฐาน และคตินิยมทางพระพุทธศาสนา เช่น เรื่องโลก จักรวาลและโลกธาตุ ซึ่งกว้างกว่าเอกภพในดาราศาสตร์ หนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้วิเคราะห์เนื้อหาสาระเกี่ยวกับโลกธาตุและจักรวาลได้อย่างดีเยี่ยมพร้อมอ้างอิงคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและคัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนอย่างเชื่อมโยงกัน ทำให้ได้เรียนรู้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับโลกและจักรวาลได้อย่างชัดเจน

เมื่อสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงการราชวิทยาลัยทราบ ว่า ศาสตราจารย์พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ ได้เมตตาวิเคราะห์

๗

จะมอบต้นฉบับหนังสือเล่มนี้ให้สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหา-
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดพิมพ์ จึงรู้สึกปลาบปลื้มยินดีเป็น
ที่สุด และขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์พิเศษ อติศักดิ์
ทองบุญ เป็นอย่างยิ่ง และยินดีตอบสนองคุณของท่าน ในฐานะ
เป็นกรรมการท่านหนึ่งในคณะกรรมการบริหารสำนักพิมพ์มหา-
วิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและเป็นอาจารย์ที่คอย
แนะนำพร่ำสอนงานต่าง ๆ มาโดยตลอด ศิษย์สำนึกถึงพระคุณ
ของท่านเป็นอย่างยิ่ง และขอมีส่วนร่วมขออาสาช่วยอ่านต้นฉบับ
และช่วยดำเนินการจัดพิมพ์ เมื่อท่านปรารถนาจัดพิมพ์หนังสือ
“จักรวาลวิทยาแนวพุทธ เรื่อง โลกธาตุในพระไตรปิฎก” แจกเป็น
ธรรมบรรณานิการ เนื่องในโอกาสมีอายุวัฒนมงคลครบ ๙๐ ปี
ในวันที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ.๒๕๖๓ ทางสำนักพิมพ์ก็ขอร่วม
อนุโมทนาและเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูตเวทีคุณต่อ
ท่านอาจารย์ในฐานะเป็นปูชนียบุคคลของมหาวิทยาลัย จึงร่วม
จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ เพื่อเผยแพร่และจัดจำหน่าย ต่อไป

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

